

ANNOTATION

Dissertation for the Doctor degree of Philosophy (PhD)
on the specialty 6D090200 – «Tourism»

Kulakhmetova Gulbaram Amantayevna

**“The priority objects of the Great Silk Road
in Kazakhstan regions on sustainable tourism development”**

Relevance of the research. In the article of the Republic of Kazakhstan's First President N.A. Nazarbayev to the Kazakhstan people on April 12, 2017 “Looking into the future: modernization of public consciousness” says that one of the conditions for modernizing a new type is “preserving our culture, our own national code ... History and national traditions must be taken into account. This is a platform connecting the horizons of the past, present and future of the nation. We need educational training of each Kazakhstan citizen on the role and place of the “Cultural-geographical belt”. It is, first of all, updates the requirement for the formation of the youth value orientations and thinking about the conscious patriotism that engenders a special attitude to the native land, its culture, traditions and customs. The ancient Silk Road, being an important trading route, made a major contribution to the economic and cultural exchange between East and West. At the same time, it should be noted that today the Great Silk Road acquires great importance not only in connection with the study of its rich historical and cultural heritage, but also in attempts to solve with its help the geopolitical character.

The Great Silk Road is the path that formed the one world, united the states of the East and the West and directed the development of the humankind history to a new direction. This is the path of people migration, the exchange results of the people and societies creative labor, the mutual enrichment of cultures, which was formed gradually and stepwise, first in the regions and then on the mainland of Eurasia. Possessing various historical and cultural heritage and richness of the natural tourist sites stretching length routes, 12,000 km of ancient roads from which 2700 km belong to the Kazakhstan part.

The Great Silk Road for centuries serving the goals of peace, prosperity and mutual enrichment of cultures, has retained its original significance in the 21st century.

During the 19th General Assembly in Gyeongju (Republic of Korea) the UNWTO Secretary General presented the White Book, and there he noted that: “Tourism: Prospects 2030” – tourism field possesses with the huge growth potential and to the 2030 the number of International Tourists income will reach up to 1.8 billion”.

“Sustainable development is such development which satisfies requirements of the present but does not endanger ability of future generations to satisfy their own requirements”.

Sustainable tourism has key value for development that is reflected in purpose 8 of the UN Agenda in the field of development for the period up to 2030, task 9 of which states: “By 2030, ensure the development and implementation of

encouragement strategies to promote sustainable tourism, which contributes job creation, the development of local culture and production of local products”.

Kazakhstan’s sustainable development path is not a policy of survival, but a policy of strategic development based on predicting the future and taking measures to implement options that are more favorable. This strategy is presented in the document “Strategy” Kazakhstan-2050”. Associated with it is the State Program, proposed for the anti-crisis goals of accelerated industrial and innovative development, the second five-year plan.

Kazakhstan, as a country participating in the UN transcontinental project, UNWTO and UNESCO to revive tourism on the ancient historical Great Silk Road route is located at the crossroads of caravan roads in the center of Eurasia. The Great Silk Road is a link in the development of tourism, the economy and the socio-cultural transformations in all the countries participating in the project, whose prospects have increased particularly in this century.

The cultural and historical heritage of the international transcontinental project for the revival of tourism on the Silk Road carries a great geopolitical potential. This project is very relevant for the Republic of Kazakhstan as a link of the ancient caravan route between Europe and Asia.

All this together determines the relevance and practical necessity of the present research, which is devoted for the study and research of tourism sustainable development in Kazakhstan, especially taking into consideration the historical and cultural heritage of the Great Silk Road and its connection with the article of Elbasy N.A. Nazarbayev “Seven edges of the Great Steppe” and “Sacred Geography of Kazakhstan.” These researches are making the analysis of the methodological basis of Kazakhstan sustainable tourism development and determining the place, role and interrelation of Kazakhstan’s Nurly Zhol, the Great Silk Road Economic Belt and the Maritime Silk Road of the XXI century, the European Economic Union and the Europe-Caucasus-Asia transport corridor. Also there are making attempts on knowing your Homeland and realization of the First President N. A. Nazarbayev’s Message “A look into the future: the modernization of public consciousness” in the program “Rukhani Zhangyru”, where the sections “Tugan Zher (Homeland)”, “Sacred Geography” and projects defined in the article “Seven edges of the Great Steppe”. On the basis of our researches we have prepared the educational manual “Theory and Practice of Sustainable Tourism Development in the Republic of Kazakstan”, a Reference-Guidebook “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road” (in three languages), developed educational complex program “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”, and an interactive map-scheme using the ArcGIS geographic information system.

Degree of the topic development. Tourism as a geographical area was considered in the context of geography by scientists of the CIS countries: Y. Varshinsky, A. Yatskovsky, V. Khrala; The theoretical foundations of the formation and development of territorial recreational complexes were studied by M.A. Abramov, B.C. Preobrazhensky, E.A. Kotlyarov, and Yu.A. Vedenin (1970-1980). Thus, in the 60-90s of the XX century, the scientific basis was laid for the

formation of a methodological theoretical basis for the development of tourism in geographical science.

A great contribution to the study of the methodological foundations of sustainable tourism development in Kazakhstan was the scientific work of such Kazakhstan scientists as Yerdavletov S.R., Beisenov A.S., Karpekov K.D., Makogonov A.N., Nikitinsky Ye.S., Mazbaev O.B., Asubaev B.K., Zholdasbekov A.A., Abdimanapov B.Sh., Tokpanov E.A., Aliyeva Zh.N. The following problems are devoted to the problems of the development of tourism in the economy of Kazakhstan: Saduov A.Zh., Duysen G.M., Asanbaeva R.A., Baimuratova U.B., Nurgalieva A.Sh., Zhansagimova A.E., Smykov M.R., Kalieva G.K. In recent years, questions on the study and research of the Great Silk Road in Kazakhstan have been widely covered in the works of scientists Baypakov K.M., Alimbekov D.A., Suraganova S.K., Dulatova I.S., Maldybek A.Zh., Iskakova Z.D., Kozha M.B., Nurzhanova A.A., Abdykarimova Sh.T. and others.

Thus, the analysis of the research materials showed that the study of the Great Silk Road was carried out by many scientists of the CIS countries and Kazakhstan, however, systematic studies to identify priority sites of the Great Silk Road in the regions of Kazakhstan were not carried out, which are identified as a priority sector of the economy among seven cluster initiatives of our Elbasy. Therefore, the issue of effective and sustainable development of tourism on the Kazakhstan section of the Great Silk Road remains relevant. On the one hand, an understanding of regional tourist-geographical aspects and factors is the most important and necessary prerequisite for the effective economic development of tourism, and on the other hand, the lack of criteria for the sustainable development of tourism and its rational organization in the regions of Kazakhstan create certain contradictions. This became the basis for our research on identifying priority sites of the Great Silk Road of the Kazakhstan regions for the sustainable development of tourism, in accordance with the state program “The revival of the historical centers of the Silk Road, the preservation and continued development of the cultural heritage Turkic-speaking states, the creation of tourism infrastructure.”

All of the above indicates the relevance of the problem, which led to the choice of the topic of the dissertation research: “The priority objects of the Great Silk Road in Kazakhstan regions on sustainable tourism development”.

The goal of the dissertation research is priority objects of the Great Silk Road in Kazakhstan regions.

The object of the dissertation research is to identify and analyze the priority sites of the Great Silk Road in Kazakhstan regions for sustainable tourism development.

The subject of the dissertation research is the impact of the World Heritage Site of the Great Silk Road in Kazakhstan on the development of sustainable tourism.

Research hypothesis. It is assumed that the identification of new priority sites of the Great Silk Road in the regions of Kazakhstan, the development of new tourist routes and the creation of united reference-guidebook will increase the awareness of the population of Kazakhstan, the world community, significantly

increase the flow of foreign and domestic tourists, and will affect the socio-economic system tourist services market in Kazakhstan.

Based on this goal the research tasks were identified:

- Conduct an analysis of scientific, methodological and historical literature relating to the Great Silk Road and the problems of sustainable tourism development.

- Consider and study the place, role and relationship of Nurly Zhol Kazakhstan, the Economic Belt of the Great Silk Road and the 21st Century Sea Silk Road, the Eurasian Economic Union, and the Europe-Caucasus-Asia Transport Corridor.

- Develop and implement to the education system complex educational program and an interactive map-scheme “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”, using new GIS technologies.

- Develop tourist routes and practical recommendations for the implementation of priority facilities of the Great Silk Road in the socio-economic system of the market of tourist services in Kazakhstan.

The theoretical and methodological basis of the study: The message of the First President N. A. Nazarbayev “Look into the future: modernization of public consciousness” in the program “Rukhani Zhangyru”, where the sections “Tugan Zher”, “Sacred Geography” and projects defined in the article occupy a special place “Seven edges of the Great Steppe”; Law “On Environmental Protection”, “State Program for the Development of Education in the Republic of Kazakhstan”, “The Concept of Sustainable Development of Tourism in the Republic of Kazakhstan”; “The national strategy of environmental education and upbringing in the Republic of Kazakhstan”, as well as the fundamental works of Kazakhstan and foreign scientists on various aspects of tourism development. The development of the interactive map-scheme “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road” was facilitated by maps of Kazakhstan developed by scientists of the Institute of Geography of Kazakhstan, as well as authors Mazbaev O. B., Asubaev B. K., Tokpanov E. A. and Nazarchuk M.K.

Sources of research: official, regulatory documents, programs of the Ministry of Culture and Sports, Ministry of Education and Sciences, Ministry of Environment and Water Resources, UNWTO Global Code of Ethics for Tourism.

In order to solve the tasks, the following research methods were used: *theoretical* (analysis of scientific and methodological literature, educational and methodical literature in the aspect of the problem being studied; official, normative documents, programs of the Ministry of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Education and Sciences of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Environment and Water Resources of the Republic of Kazakhstan, the UNWTO Global Code of Ethics for Tourism; *empirical* (questioning, interviewing, conversation, testing, The startup image data processing method, modeling, organizing and conducting experimental work, statistical processing methods).

The scientific novelty of the study is that:

- The essence of the concept of “tourism”, “sustainable tourism”, “criterion of sustainable tourism”, “green economy”, “educational tourism”, “transport

corridor”, “heritage of the Great Silk Road” was clarified and a comparative analysis of “sustainable tourism” and “mass tourism.”

- The possibilities of the relationship between Nurly Zhol Kazakhstan, the Economic Belt of the Great Silk Road and the Sea Silk Road of the 21st Century, the Eurasian Economic Union and the Europe-Caucasus-Asia Transport Corridor have been identified and justified;

- An educational complex program and an interactive map-scheme “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road” were developed and introduced into the educational process, using new GIS technologies;

- New priority objects of the Great Silk Road on the Kazakhstan site were identified and entered into an interactive map-scheme.

- New tourist routes and practical recommendations on priority objects of the Great Silk Road and their application in the socio-economic system of the tourist services market in Kazakhstan have been developed.

The main provisions to be defended:

- The essence and influence of priority new objects of the Great Silk Road on the sustainable tourism development in Kazakhstan;

- Information awareness of the Kazakhstan population, foreign and domestic tourists about the priority sites of the Great Silk Road Kazakhstan regions;

- New tourist routes and recommendations for the general public on priority new objects of the Great Silk Road and their implementation in the socio-economic system of the tourist market services in Kazakhstan.

The theoretical and practical significance of the study contributes to the implementation of the Message of the First President N. A. Nazarbayev “A look into the future: the modernization of public consciousness” in the program “Rukhani Zhangyru”, where the sections “Tugan Zher”, “Sacred Geography” and projects defined in the article occupy a special place “Seven edges of the Great Steppe”, which makes it possible to improve the quality of tourist services in Kazakhstan, as well as to provide higher quality education in schools in the disciplines of “Natural History”, “Geography”, “History” and in higher educational institutions on the educational program “Tourism” by introducing into the educational process the manual “Theory and Practice of Sustainable Tourism Development”, a reference-guidebook “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road” (in three languages), developed educational complex program “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”, and an interactive map-scheme using the ArcGIS geographic information system. The materials of the dissertation research can be used in practice in schools, universities, tourism companies, subordinate organizations in the field of tourism and hospitality, for research and development, as well as in the training and retraining of personnel for tourism.

Personal contribution of the author to the achievement of the scientific result: In the dissertation author’s developments are presented:

- The manual “Theory and practice of sustainable tourism development” was published - Astana, 2018. - 10.5 printed sheets, which was used in Kazakh Academy of Sport and Tourism and in Turan-Astana University.

- Electronic reference-guidebook “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”, “Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», “Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары” анықтама-жолсілтеушісі” with receiving the copyright Certificates No. 5695, No. 5875, No. 5791.

- Educational complex program “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road” was created, including sections: Historical and cultural heritage of the Kazakhstan section of the Great Silk Road; Sacred objects of Kazakhstan; practical exercises with the interactive map-scheme “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”.

- An interactive map-scheme “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road route” was developed using the ArcGIS geo-information program, which makes it possible to collect, organize, manage, analyze, exchange and distribute geographical information. This interactive map-scheme presents “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road route”, created by the way of data visualization. The introduction of an interactive map-scheme is confirmed by the results of testing, publications and acts of implementation.

- Three tourist routes have been developed along the new priority sites of the Great Silk Road: 1) Route “The Great Commander, Attila Leader of the Huns”; 2) Route “The Shaker of the Universe Genghis Khan” 3) Route “Memorial complex dedicated to Queen Tomiris”.

Base of research: experimental work was carried out on the basis of No. 17 school of the Talgar district in Almaty region, the Baiterek school of the Enbekshikazakh district in Almaty region, Turan-Astana University, Kazakh Academy of Sports and Tourism, the tourist company Vek Travel and the Kazakhstan Tourism Association. The experiment involved 197 students, 75 students from the KazAST Department of Tourism 150 students from Turan-Astana University and 47 tourists from Vek Travel Company.

Testing the results of the study. The main results of the study were published and reported at international and republican scientific and practical Conferences (2015-2019), in Republican publications: “KazNPU Bulletin”, “Turan Bulletin” and foreign publications (Turkey, Romania).

Publication of the study results. The results of the research work are published in 16 scientific papers published in 2015-2019. Including 3 articles in scientific journals listed in the Scopus database, 4 articles in journals included in the list of the Control Committee for Education and Sciences of the Ministry of Education and Sciences of the Republic of Kazakhstan, 3 articles in foreign conferences, 2 articles in international collections conferences held in Kazakhstan, educational manual “Theory and Practice of Sustainable Tourism Development in the Republic of Kazakhstan”, as well as three electronic educational manuals “Reference-Guidebooks “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”, “Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», “Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары” анықтама-жолсілтеушісі” with receiving the authorship copyright Certificates No. 5695, No. 5875, No. 5791.

The structure and scope of work. The dissertation consists of an introduction, 3 parts, a conclusion, a list of 190 sources and appendixes. The volume of the dissertation is typed on a computer and consists of text on 150 pages.

In the introduction were justified the relevance and choosing of the theme, formulating the aim, object, subject, hypothesis, tasks and methods of research, identifying the scientific novelty, theoretic and practice significance, the main provisions to be defended, are given the information about personal contribution of the author to the achievement of the scientific result, about using of the results, opening the logic of research.

In the first chapter “Theoretical preconditions and methodology of sustainable tourism development in the world, particularly in the Republic of Kazakhstan” presents the results of the analysis of the materials of the available works on the problem under study, gives an essential characteristic of the concepts of “tourism”, “sustainable tourism”, “criterion of sustainable tourism”, “Green economy”, “educational tourism”, “transport corridor”, “heritage of the Great Silk Road” and a comparative analysis of “sustainable tourism” and “mass tourism” was carried out.

In the second chapter “The Great Silk Road world heritage influence on the tourism formation and its sustainable development in Kazakhstan” reveals the content of the place, role and relationship of “Nurly Zhol Kazakhstan”, “Economic Belt of the Great Silk Road and the 21st Century Sea Silk Road”, “Eurasian Economic Union” and “Europe-Caucasus-Asia Transport Corridor”.

In the third chapter “Scientific and practical aspects on developing and implementing priority objects of the Great Silk Road on Kazakhstan regions” presents the author’s developments: tourist routes for the priority sites of the Great Silk Road in the regions of Kazakhstan, an interactive map-scheme, educational complex program and manual reference-Guidebooks “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road.”

Conclusion contains generalized conclusions and scientifically based recommendations on the results of the study, the author’s vision of the prospects for the development of selected material studies.

In appendix: acts of implementation the results of using the manual “Theory and Practice of Sustainable Tourism Development” in the educational process on the basis of the Kazakh Academy of Sports and Tourism and Turan - Astana University; the act of implementation the results of using and authorship copyright Certificates No. 5695, No. 5875, No. 5771 on the developed educational manual “Reference-Guidebook “130 Wonders of Kazakhstan on the Great Silk Road”, “Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути”, “Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары” анықтама-жолсілтеушісі”; complex educational program “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”; interactive map-scheme “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road”; technological maps of excursions tourist routes along the new priority sites of the Great Silk Road in the state; reference and act of implementation from secondary schools; the act of implementation in the Kazakh Academy of Sports and Tourism the educational manual “Reference-

Guidebook“ 130 Wonders of Kazakhstan on the Great Silk Road”, “Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути”, “Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары” анықтама-жолсілтеушісі”; act of implementation from the tourist company “Vek Travel”.

6D090200- «Туризм» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған **Кулахметова Гүлбарам Амантаевнаның «Туризмді тұрақты дамыту жолындағы Қазақстан өңірлерінің Ұлы Жібек жолындағы басым нысандары»** атты диссертациясына

АҢДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2017 жылғы 12 сәуірдегі «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы жаңғырту» атты Қазақстан халқына жолдаған мақаласында жаңа түрдегі жаңғырту шарттарының бірі «өз мәдениетін, жеке ұлттық кодын сақтау екендігі айтылған. Тарих пен ұлттық дәстүрлер міндетті түрде ескерілуі тиіс. Бұл өткен, қазіргі және болашақ ұрпақтың көкжиегін біріктіретін платформа. «Мәдени-географиялық белдеудің» рөлі мен оған енетін орындар туралы әрбір қазақстандық білуі үшін оқу - ағарту дайындығын жүргізу қажет. Қазақстанның әрбір азаматы өз елінің тарихын, ата-бабаларының аты аңызға айналған жерлерін білуі керек. Ал ішкі және сыртқы мәдени туризм қазақ халқының символдық мұрасына сүйенуі тиіс. Осыған байланысты, ең алдымен, жастардың бойында саналы отаншылдыққа қатысты құндылық бағдарлары мен ойлауы қалыптасады. Сонымен қатар, олардың туған жеріне, мәдениетіне, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлеріне ерекше көңіл бөлетін болады.

Ежелгі Жібек жолы маңызды сауда магистралі бола тұра, Шығыс пен Батыс арасындағы экономикалық және мәдени алмасуға үлкен үлес қосты. Айта кету керек, бүгінде Ұлы Жібек жолы оның бай тарихи-мәдени мұрасын зерттеуге байланысты маңызды рөл атқарады. Сондай-ақ, оның көмегімен геосаяси сипаттағы мәселелерді шешуге тырысуда да үлкен мәнге ие.

Ұлы Жібек жолы - бұл Шығыс пен Батыс мемлекеттерін біріктірген және адамзат тарихының дамуын жаңа арнаға бағыттаған біртұтас әлем пайда болған жол. Бұл халықтардың көші-қонының, адамдар мен қоғамдардың жасампаз еңбегінің нәтижелерімен алмасудың, біртіндеп және кезең-кезеңмен, алдымен өңірлерде, содан кейін Еуразия құрлығында қалыптасқан мәдениеттерді өзара байытудың жолы. Әртүрлі тарихи-мәдени мұралармен 12 000 шақырым ежелгі жолдардың бойымен созылып жатқан көптеген табиғи туристік көрікті жерлерге ие бола тұра, оның 2700 шақырымы қазақстандық бөлікке жатады.

Әлемнің бейбітшілік, өркендеу және мәдениеттерді өзара байыту мақсаттарына қызмет ететін Ұлы Жібек жолы ХХІ ғасырда өзінің алғашқы маңыздылығын сақтап келді. UNWTO Бас хатшысы (Корея Республикасы) Кенджу қаласындағы 19-шы Бас Ассамблеяда Ақ кітап ұсына отырып былай деді: «UNWTO жаңа ұзақ мерзімді болжамында «Туризм: 2030 перспективасы» - туризм секторы өсудің зор әлеуетіне ие және 2030 жылға қарай халықаралық туристік келушілердің саны 1,8 миллиардқа жетеді».

«Тұрақты даму - бұл қазіргі уақыттың қажеттілігін қанағаттандыратын, бірақ болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне қауіп төндірмейтін даму.

Орнықты туризмнің қоғамның дамуы үшін маңызы өте зор. Бұл 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған даму саласындағы күн тәртібінің 8-мақсатында көрсетілген, 9-шы міндетте: «2030 жылға қарай жұмыс орындарын құруға, жергілікті мәдениетті дамытуға және жергілікті өнім өндіруге ықпал ететін орнықты туризмді көтермелеу стратегияларын әзірлеуді және жүзеге асыруды қамтамасыз ету» айтылған.

Тұрақты дамудың қазақстандық жолы - күн көріс саясаты емес, болашақты болжауға және неғұрлым қолайлы нұсқаларды іске асыру үшін шаралар қабылдауға негізделген стратегиялық даму саясаты. Бұл стратегия «Қазақстан-2050 Стратегиясы» құжатында көрсетілген. Бұған екінші бесжылдығы 2015-2019 жылдары жүзеге асырылатын үдемелі индустриялық-инновациялық дамудың дағдарысқа қарсы мақсаттарында ұсынылған мемлекеттік бағдарламасы тікелей байланысты.

Қазақстан Ұлы Жібек жолының ежелгі тарихи жолында туризмді жаңғырту жөніндегі UN, UNWTO және UNESCO трансконтиненталдық жобасына қатысушы - ел ретінде Еуразияның дәл орталығында керуен жолдарының қиылысында орналасқан. Жібек жолы жобаға қатысушы барлық елдердің туризм, экономика және әлеуметтік-мәдени қайта құруларын дамытудың байланыстырушы буыны болып табылады. Қазақстанның Стратегиясы қазіргі кезеңде әлемдік экономикалық даму орталығы Азия аймағы елдеріне ауысып келе жатқанын негізге алады. Қазақстанның әлемнің өсіп келе жатқан экономикаларымен ынтымақтастығын нығайту үшін қолайлы мүмкіндіктер жасалуда.

Қазақстан маңызды көлік хабы ретінде көптеген басқа елдердің дамуында шешуші рөл атқаратын болады. Ұлы Жібек жолында туризмді жаңғырту жөніндегі халықаралық трансконтиненталдық жобаның мәдени және тарихи мұрасы үлкен геосаяси әлеуетке ие. Бұл жоба Еуропа мен Азия арасындағы ежелгі керуен жолының байланыстырушы буыны ретінде Қазақстан Республикасы үшін өте өзекті болып саналады. Осының барлығы бірлесіп Қазақстандағы туризмнің тұрақты дамуымен таныса отырып, зерттеуге арналған осы зерттеменің өзектілігі мен тәжірибелік қажеттілігін, әсіресе Ұлы Жібек жолының тарихи және мәдени мұрасын, сондай-ақ оның Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлы Даланың жеті қыры» және «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» атты мақаласымен өзара байланысын ескере отырып айқындайды. Осы зерттеулер Қазақстанда туризмді тұрақты дамытудың әдіснамалық негіздеріне талдау жүргізе отырып, қазақстандық «Нұрлы жол», «Жібек жолының экономикалық белдеуі және «XXI ғасырдың теңіз Жібек жолы», «Еуразиялық экономикалық одақ» бағдарламасының және Еуропалық Одақ пен «Еуропа- Кавказ - Азия» көлік дәлізін ұйымдастыру бойынша әріптес елдер арасындағы халықаралық ынтымақтастық бағдарламасының орнын, рөлін және өзара байланысын анықтайды. Сондай-ақ, олардың Отаны туралы және Тұңғыш Президент

Н. Назарбаевтың «Рухани Жаңғыру» бағдарламасында «Болашаққа көзқарас: Қоғамдық сананы жаңарту» Жолдауын іске асыру бойынша қадамдар жасалуда, онда «Туған жер», «Қасиетті география» бөлімдері және «Ұлы даланың жеті қыры» атымен белгілі мақаласында жобалар ерекше орын алады. Біздің зерттеулеріміз негізінде «Қазақстан Республикасында туризмді тұрақты дамытудың теориясы мен тәжірибесі» оқу құралы, «Ұлы Жібек жолы бойынша Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтемесі (үш тілде) дайындалды, сондай-ақ «Ұлы Жібек жолы бойынша Қазақстанның 130 ғажайыптары» кешенді оқу бағдарламасы және ArcGIS геоақпараттық жүйесін пайдалану арқылы интерактивті карта-схема әзірленді.

Тақырыптың зерттелу дәрежесі. Туризм географиялық аудан ретінде географияның контекстінде ТМД елдерінің ғалымдары қарастырылды: Я. Варшинский, А. Яцковский, В. Храла; аумақтық рекреациялық кешендерді қалыптастыру мен дамытудың теориялық негіздерін М. А. Абрамов, В.С. Преображенский, Е. А. Котляров, Ю. А. Веденин (1970-1980 жж.) зерттеген. Осылайша, ХХ ғасырдың 60-90 жылдары география ғылымында туризмді дамытудың әдіснамалық теориялық базасын қалыптастыру үшін ғылыми негіз қаланды.

Қазақстанда туризмнің тұрақты дамуының әдіснамалық негіздерін зерттеуге Ердаuletов С. Р., Бейсенов А. С., Карпеков К. Д., Макогонов А. Н., Никитинский Е. С., Мазбаева О. Б., Асубаева Б. К., Жолдасбеков А. А., Абдиманапов Б. Ш., Тоқпанов Е. А., Алиева Ж. Н. сынды қазақстандық ғалымдардың ғылыми жұмыстары үлкен үлес қосты. - Алматы: Баспагерлер мен кітап таратушылар ассоциациясы, 2015. Соңғы жылдары Қазақстан аумағында Ұлы Жібек жолымен танысу және зерттеу мәселелері ғалымдар К. М. Байпақов, Д. А. Әлімбеков, С. К. Сураганова, И. С. Дулатова, А. Ж. Малдыбек, З. Д. Ысқақова, М. Б. Қожа, А. А. Нұржанов, Ш. Т. Әбдікәрімова және т.б. еңбектерінде кеңінен баяндалды.

Осылайша, жүргізілген зерттеулер материалдарын талдау Ұлы Жібек жолын зерттеуді ТМД және Қазақстан елдерінің көптеген ғалымдары жүргізгенін көрсетті. Алайда, Ұлы Жібек жолының басымдықты нысандарын анықтау бойынша Қазақстан аймақтарында жүйелі зерттеулер жүргізілмеген, олар біздің Елбасының жеті кластерлік бастамаларының қатарында экономиканың басым секторы ретінде анықталған. Сондықтан, Ұлы Жібек жолының қазақстандық телімінде туризмді тиімді және тұрақты дамыту мәселесі өзекті болып отыр. Бір жағынан, өңірлік туристік-географиялық аспектілер мен факторларды түсіну туризмді тиімді экономикалық дамыту үшін маңызды және қажетті алғышарттар болып табылады. Ал екінші жағынан, туризмді тұрақты дамыту және оны Қазақстан өңірлерінде ұтымды ұйымдастыру критерийлерінің болмауы белгілі бір қайшылықтарды тудырады. Бұл «Жібек жолының тарихи орталықтарын жаңғырту, түркі тілдес мемлекеттердің мәдени мұрасын сақтау және сабақтастыра дамыту, туризм инфрақұрылымын құру» мемлекеттік бағдарламасына сәйкес туризмді тұрақты дамыту үшін Қазақстан өңірлерінің

Ұлы Жібек жолының басымдықты нысандарын анықтау жөніндегі біздің зерттеулеріміз үшін негіз болды.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы мәселенің өзектілігін айғақтайды. Бұл «Туризмді тұрақты дамыту жолындағы Қазақстан өңірлерінің Ұлы Жібек жолының басымдық нысандары» атты диссертациялық зерттеу тақырыбының таңдауына себепші болды.

Зерттеудің мақсаты: туризмді тұрақты дамыту бойынша Қазақстан өңірлерінің Ұлы Жібек жолының басымдықты нысандарын анықтау және талдау.

Зерттеу нысаны: Ұлы Жібек жолының әлемдік мұрасы нысандарының Қазақстан аумағындағы тұрақты туризмді дамытуға әсері.

Зерттеу тақырыбы: Қазақстан өңірлерінің Ұлы Жібек жолының басымдықты нысандары.

Зерттеу гипотезасы. Қазақстанның өңірлері бойынша Ұлы Жібек жолының жаңа басымдықты нысандарын анықтау, жаңа туристік маршруттарды әзірлеу және бірыңғай анықтама -жолсілтемені құру Қазақстан тұрғындарының, әлем жұртшылығының ақпараттық хабардар болуын арттыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, шетелдік және отандық туристердің ағынын едәуір арттырып, Қазақстандағы туристік қызметтер нарығының әлеуметтік-экономикалық жүйесіне әсер етеді деп болжануда.

Зерттеу міндеттері:

- Ұлы Жібек жолына және туризмді тұрақты дамыту мәселелеріне қатысты ғылыми, әдістемелік және тарихи әдебиетке талдау жүргізу.

- «Қазақстанның Нұрлы жолы», «Ұлы Жібек жолы мен ХХІ ғасырдың теңіз Жібек жолының экономикалық белдеуі», «Еуразиялық экономикалық одақ» және «Еуропа-Кавказ-Азия көлік дәлізінің» орнын, рөлін және өзара байланысын қарастырып, зерделеу.

- Жаңа ГАЖ-технологияларын қолдана отырып, оқу құралдарын, кешенді оқу бағдарламасын және «Ұлы Жібек жолы бойынша Қазақстанның 130 ғажайыптары» интерактивті карта-схемасын әзірлеп, білім беру үрдісіне енгізу.

- Қазақстандағы туристік қызмет көрсету нарығының әлеуметтік-экономикалық жүйесінде Ұлы Жібек жолының басымдықты нысандарын іске асыру бойынша туристік бағыттар мен тәжірибелік ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін салушылар: Тұңғыш Президент Н.Назарбаевтың «Рухани Жаңғыру» бағдарламасындағы «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы жаңғырту» жолдауы, онда «Туған жер», «Қасиетті география» бөлімдері және «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласында айқындалған жобалар ерекше орын алады; «Қоршаған ортаны қорғау туралы» Заң, «Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы», «Қазақстан Республикасындағы туризмнің тұрақты даму тұжырымдамасы» «Қазақстан Республикасындағы экологиялық білім мен тәрбиенің ұлттық стратегиясы», сонымен қатар туризмді дамытудың әртүрлі аспектілері бойынша қазақстандық және шетелдік ғалымдардың іргелі еңбектері. «Ұлы Жібек жолы бойынша

Қазақстанның 130 ғажайыптары» интерактивті карта-схемасын әзірлеуге Қазақстанның география институтының ғалымдары, сондай-ақ авторлары О. Б. Мазбаев, Б. К. Асубаев, Е. А. Тоқпанов, М. К. Назарчук әзірлеген Қазақстан карталары ықпал етті.

Зерттеу көздері: ресми, нормативтік құжаттар, мәдениет және спорт министрлігінің, Білім және ғылым министрлігінің, Қоршаған орта және су ресурстары министрлігінің бағдарламалары, «UNWTO» туризмнің жаһандық этикалық кодексі.

Алға қойылған міндеттерді шешу үшін **зерттеудің келесі әдістері** қолданылды: **теориялық** (зерттелетін мәселе тұрғысынан ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге, оқу-әдістемелік әдебиеттерге талдау; ресми, нормативтік құжаттар, Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің, ҚР Білім және ғылым министрлігінің, Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің бағдарламалары Қазақстан Республикасының су ресурстары, «UNWTO» Дүниежүзілік Туризмнің этикалық кодексі; **эмпирикалық** (сауалнама, сұхбат, әңгімелесу, тестілеу, деректерді графикалық өңдеу әдісі, модельдеу, тәжірибелік жұмысты ұйымдастыру және жүргізу, статистикалық өңдеу әдістері).

Зерттеудің ғылыми жаңалығы төмендегілермен негізделеді:

- «Туризм», «тұрақты туризм», «тұрақты туризм критерийі», «Жасыл экономика», «білім беру туризмі», «көлік дәлізі», «Ұлы Жібек жолының мұрасы» ұғымдарының мәні нақтыланып, «тұрақты туризм» және «жаппай туризм» салыстырмалы талдауы жүргізіледі.
- «Қазақстанның Нұрлы жолы», «Ұлы Жібек жолының экономикалық белдеуі және ХХІ ғасырдың теңіз Жібек жолы», «Еуразиялық экономикалық одақ» және «Еуропа-Кавказ-Азия көлік дәлізі» өзара байланысының мүмкіндіктері анықталып, негізделді;
- Жаңа ГАЗ-технологияларын қолдана отырып, «Ұлы Жібек жолы бойынша Қазақстанның 130 ғажайыптары» кешенді оқу бағдарламасы мен интерактивті карта-схемасы әзірленіп, білім беру үдерісіне енгізілді;
- Қазақстандық телімде Ұлы Жібек жолының жаңа басымдықты нысандары анықталып, интерактивті карта-схемаға енгізілді.
- Ұлы Жібек жолының басымдықты нысандары және оларды Қазақстандағы туристік қызмет көрсету нарығының әлеуметтік-экономикалық жүйесінде қолдану бойынша жаңа туристік бағыттар мен тәжірибелік ұсыныстар әзірленді.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер:

- Қазақстандағы туризмді тұрақты дамытуға Ұлы Жібек жолының басымдықты жаңа нысандарының мәні мен әсері;
- Қазақстан халқының, шетелдік және отандық туристердің Қазақстан өңірлерінің Ұлы Жібек жолының басымдықты нысандары туралы ақпараттық хабардар болуы;
- Ұлы Жібек жолының басымдықты жаңа нысандары және оларды Қазақстан аумағындағы Туристік қызметтер нарығының әлеуметтік-

экономикалық жүйесінде іске асыру бойынша кең жұртшылық үшін жаңа туристік бағыттар мен ұсынымдар.

Зерттеудің теориялық және тәжірибелік маңыздылығы Тұңғыш Президент Н.Ә.Назарбаевтың «Рухани Жағыру» бағдарламасындағы «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы жаңғырту» Жолдауын іске асыруға өз үлесін қосады, онда «Туған жер», «Қасиетті география» бөлімдері және «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласында айқындалған жобалар ерекше орын алады. Бұл Қазақстандағы туристік қызметтердің сапасын жақсартуға, сондай-ақ «Жаратылыстану», «География», «Тарих» пәндері бойынша орта мектептерде, сонымен қатар жоғары оқу орындарында «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша оқу үрдісіне «Қазақстан Республикасындағы тұрақты туризмді дамыту теориясы мен тәжірибесі» оқулығын, «Ұлы Жібек жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтемесі (үш тілде), «Ұлы Жібек жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» кешенді оқу бағдарламасы және ArcGIS географиялық ақпараттық жүйесін қолдана отырып, интерактивті карта-схемасын енгізу арқылы жоғары білім сапасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Диссертациялық зерттеу материалдары жалпы білім беретін мектептерде, ЖОО-да, туристік компанияларда, туризм және қонақжайлылық саласындағы ведомстволық бағынышты ұйымдарда, ғылыми-зерттеу жұмыстары үшін, сондай-ақ туризм бойынша кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесінде тәжірибе өтуде қолданылуы мүмкін.

Ғылыми нәтижеге жетудегі автордың жеке үлесі:

Диссертацияда келесі авторлық әзірлемелер ұсынылды:

- «Қазақстан Республикасындағы туризмді тұрақты дамытудың теориясы мен тәжірибесі» оқу құралы басылды - Астана, 2018. - 10.5 б.

-«Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», «Ұлы Жібек Жолы бойынша Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтемесі», «Reference Guidebook «130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road», № 5695, № 5875, № 5771 авторлық құқық туралы куәлігі бар электрондық оқу құралдары әзірленді.

- «Ұлы Жібек жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» атты кешенді оқу жоспары құрылды, оның ішінде: Ұлы Жібек жолының қазақстандық бөлігінің тарихи және мәдени мұрасы; Қазақстанның қасиетті нысандары; «Ұлы Жібек жолындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» интерактивті карта-схемасымен тәжірибелік сабақтар.

- ArcGIS геоақпараттық бағдарламасын пайдалану арқылы географиялық ақпаратты жинауға, ұйымдастыруға, басқаруға, талдауға, айырбастауға және таратуға мүмкіндік беретін «Ұлы Жібек жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» интерактивті карта-схемасы жасалды. Бұл интерактивті карта-схемада деректерді визуализациялау әдісімен жасалған «Ұлы Жібек жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» ұсынылған. Интерактивті карта-схеманы енгізу тестілеу нәтижелерімен, жарияланымдар енгізу актілерімен расталған.

- Ұлы Жібек жолының жаңа басымдықты бағыты бойында үш туристік маршрут жасалды: 1) «Ұлы қолбасшы, ғұндардың бас қолбасшысы Аттила» бағыты; 2) «Томирис патшайымына арналған мемориалдық кешен» бағыты; 3) «Әлемнің жаратушысы Шыңғысхан» бағыты.

Зерттеу базасы: тәжірибелік-эксперименттік жұмыс Алматы облысы Талғар ауданының №17 мектебі, Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданының «Бәйтерек» мектебі, «Тұран-Астана» университеті, Қазақ спорт және туризм академиясы, «Vek Travel» туристік фирмасы, Қазақстан Туристік Ассоциациясы базасында өткізілді. Экспериментке 197 оқушы, ҚазСТА туризм факультетінің 75 студенті, «Тұран-Астана» университетінің 150 студенті және «Vek Travel» компаниясынан 47 турист қатысты.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау. Жұмыста қамтылған зерттеудің негізгі нәтижелері халықаралық және республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда (2015-2019), республикалық басылымдарда: «ҚазҰПУ хабаршысы», «Тұран Хабаршысы» және шетелдік басылымдарда (Түркия, Румыния) жарияланып, баяндалды.

Зерттеу нәтижелерін жариялау. Зерттеу жұмысының нәтижелері 2015-2019 жылдары шығарылған 16 ғылыми жұмыста жарияланды. Оның ішінде Scopus деректер қорының тізіміне енгізілген ғылыми журналдарда 3 мақала, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің тізіміне кіретін журналдарда 4 мақала, шетелдік конференцияларда 3 мақала, Қазақстанда өткізілген халықаралық конференциялардың жинақтарында 2 мақала, «Қазақстан Республикасында туризмді тұрақты дамытудың теориясы мен тәжірибесі» бір оқу құралы, сондай-ақ үш электрондық оқу құралы «Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», «Ұлы Жібек Жолы бойынша Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтемесі», «Reference Guidebook» 130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road», авторлық куәлігінің нөмірі № 5695, № 5875, № 5771.

Жұмыстың құрылымы мен көлемі. Диссертация кіріспеден, 3 бөлімнен, қорытындыдан, 190 қолданылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады. Диссертация көлемі компьютерде теріліп, 150 парақтағы мәтіннен тұрады.

Кіріспеде тақырыптың өзектілігі мен таңдауы негізделген, ғылыми зерттеулердің мақсаты, объектісі, гипотезасы, міндеттері мен әдістері тұжырымдалады, ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы анықталады, жағдайды қорғауға ұсынылады, ғылыми нәтижеге қол жеткізудегі автордың жеке үлесі туралы, зерттеу нәтижелерінің апробациясы туралы мәліметтер беріледі, зерттеу логикасы ашылады.

Бірінші бөлімде «Әлемдік кеңістікте, атап айтқанда Қазақстан Республикасында туризмді тұрақты дамытудың теориялық алғышарттары мен әдіснамасы» зерттелетін проблема бойынша бар жұмыстардың материалдарын талдау нәтижелері ұсынылған, «туризм», «тұрақты туризм», «тұрақты туризм критериясы», «жасыл экономика», «білімді туризмі», «көлік дәлізі», «Ұлы Жібек жолының мұрасы» ұғымдарына нақты сипаттама

берілген және «тұрақты туризм» мен «жаппай туризм» түсініктемелеріне салыстырмалы талдау жүргізілді.

Екінші бөлімде «Ұлы Жібек жолы әлемдік мұрасының Қазақстандағы туризмді қалыптастыру мен тұрақты дамытуға әсері» деген «Қазақстан Нұрлы жол», «Ұлы Жібек жолы мен ХХІ ғасырдың теңіз Жібек жолының экономикалық белдеуі», «Еуразиялық экономикалық одақ» және «Еуропа-Кавказ-Азия көлік дәліздерінің» орны, рөлі және өзара байланысы айқындалады.

Үшінші бөлімде «Қазақстан аймақтары бойынша Ұлы Жібек жолының басым нысандарын әзірлеу және енгізу жөніндегі ғылыми-практикалық аспектілері»: Қазақстан өңірлерінің Ұлы Жібек жолының басым нысандары бойынша туристік бағыттар, интерактивті карта-схема, кешенді оқу бағдарламасы және «Ұлы Жібек жолы бойынша Қазақстанның 130 ғажайыптары» оқу құралдары атты авторлық әзірлемелер ұсынылған.

Қорытындысында: жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша жинақталған қорытындылар мен ғылыми-негізделген ұсыныстары, таңдалған материалды зерттеу мүмкіншіліктері мен авторлық пайымдау қамтылған.

Қосымша: Қазақ спорт және туризм академиясы мен «Тұран – Астана» университеті оқу процесі базасында «Қазақстан Республикасында туризмді тұрақты дамытудың теориясы мен практикасы» оқу құралына апробация нәтижелерін *енгізу актілері* ұсынылған; «Ұлы Жібек Жолы бойында Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтамалық-жолсілтеушісі», «Reference Guidebook «130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road», «Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути» әзірленген электрондық оқу құралдарына апробация нәтижелерін енгізу және авторлық құқық туралы куәлік №5695, №5875, №5771; «130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road» кешенді оқу бағдарламасы; «Ұлы Жібек жолы бойында Қазақстанның 130 ғажайыптары» интерактивті карта-схемасы; мемлекеттік және орыс тілдеріндегі Ұлы Жібек жолының жаңа басым объектілері бойынша туристік маршруттар экскурсиясының технологиялық карталары; жалпы білім беретін мектептерден анықтама және енгізу актісі; Қазақ спорт және туризм академиясынан «Ұлы Жібек жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтеушісі», «Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», «Reference Guidebook «130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road» электрондық оқу құралдарына енгізу актісі; ЖШС «Vek Travel» туристік компаниясынан енгізу актісі қамтылған.

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание степени доктора философии (PhD)

по специальности 6D090200 – «Туризм»

Кулахметовой Гульбарам Амантаевны

**«Приоритетные объекты Великого Шелкового пути регионов
Казахстана на пути устойчивого развития туризма»**

Актуальность исследования. В статье Первого Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана 12 апреля 2017 года «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» говорится, что одним из условий модернизации нового типа является «сохранение своей культуры, собственного национального кода... История и национальные традиции должны быть обязательно учтены. Это платформа, соединяющая горизонты прошлого, настоящего и будущего народа. Нужна образовательная подготовка каждого казахстанца роли и места «Культурно-географического пояса». Каждому гражданину Казахстана следует знать историю своей страны, легендарные места своих предков, а внутренний и внешний культурный туризм должен опираться на это символическое наследие казахского народа. Это, в первую очередь, способствует формированию у молодежи ценностных ориентаций и мышления относительно сознательного патриотизма, и порождает особое отношение к родной земле, ее культуре, обычаям и традициям. Древний Шелковый путь, будучи важной торговой магистралью, внес крупный вклад в экономический и культурный обмен между Востоком и Западом. В то же время необходимо отметить, что сегодня Великий Шелковый Путь приобретает большое значение не только в связи с изучением его богатого историко-культурного наследия, но и в попытках решить с его помощью проблемы геополитического характера.

Великий Шелковый путь – это путь, образовавший единый мир, объединивший государства Востока и Запада и направивший развитие истории человечества в новое русло. Это путь миграции народов, обмена результатами созидательного труда людей и обществ, взаимообогащения культур, который формировался постепенно и поэтапно, сначала в регионах, а затем и на материке Евразии. Обладая разнообразным историко-культурным наследием и богатством природных туристских достопримечательностей, простирающихся вдоль 12 000 километров древних дорог, 2700 километров из которых относятся к казахстанскому отрезку.

Великий Шелковый путь веками служивший целям мира, процветания и взаимообогащения культур, сохранил свое изначальное значение и в XXI веке.

Генеральный секретарь UNWTO, представляя Белую книгу на 19-й Генеральной Ассамблее в г. Кенджу (Республика Корея), отметил: «В новом долгосрочном прогнозе UNWTO «Туризм: Перспектива 2030» – сектор

туризма обладает огромным потенциалом роста, и к 2030 г. число международных туристских прибытий достигнет 1,8 миллиарда».

«Устойчивое развитие – это такое развитие, которое удовлетворяет потребности настоящего времени, но не ставит под угрозу способность будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности.

Устойчивый туризм имеет ключевое значение для развития общества, что отражено в цели 8 Повестки дня в области развития на период до 2030 г. UN, задача 9 которая гласит: «К 2030 году обеспечить разработку и осуществление стратегий поощрения устойчивого туризма, который способствует созданию рабочих мест, развитию местной культуры и производству местной продукции».

Казахстанский путь устойчивого развития – не политика выживания, а политика стратегического развития, основанная на прогнозировании будущего и принятии мер для реализации более благоприятных вариантов. Эта стратегия представлена в документе «Стратегия «Казахстан-2050». С ней связана Государственная программа, предложенная в антикризисных целях форсированного индустриально-инновационного развития, вторая пятилетка, которая реализуется в период 2015–2019 гг.

Казахстан, как страна-участник трансконтинентального проекта UN, UNWTO и UNESCO по возрождению туризма на древней исторической трассе Великого Шелкового пути, расположен на перекрестке караванных дорог в самом центре Евразии. Шелковый путь является связующим звеном развития туризма, экономики и социально-культурных преобразований всех стран участниц проекта, перспективность которого особенно возросла в нынешнем столетии.

Стратегия Казахстана исходит из того, что на современном этапе центр мирового экономического развития смещается в страны Азиатского региона. Создаются благоприятные возможности для укрепления сотрудничества Казахстана с растущими экономиками мира. Весьма существенно то, что Казахстан в качестве важного транспортного хаба будет играть ключевую роль в развитии многих других стран.

Культурное и историческое наследие международного трансконтинентального проекта по возрождению туризма на Великом шелковом пути несет в себе большой геополитический потенциал. Этот проект весьма актуален для Республики Казахстан, как связующего звена древнего караванного пути между Европой и Азией.

Все это вкупе определяет актуальность и практическую необходимость настоящего исследования, которое посвящено изучению и исследованию устойчивого развития туризма в Казахстане, в особенности, принимая во внимание историческое и культурное наследие Великого Шелкового пути и ее взаимосвязь со статьей нашего Елбасы Н.А. Назарбаева «Семь граней Великой Степи» и «Сакральной географией Казахстана». Данные исследования проводят анализ методологических основ устойчивого развития туризма в Казахстане и определяют место, роль и взаимосвязь казахстанской программы «Нурлы Жол», «Экономического пояса Шелкового

пути и «Морского Шелкового пути XXI века», «Евразийского экономического союза» и программой международного сотрудничества между Европейским союзом и странами-партнёрами по организации транспортного коридора «Европа – Кавказ – Азия». Предпринимаются также шаги по познанию своей Родины и реализации Послания Первого Президента Н. А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» в программе «Рухани Жаңғыру», где особое место занимают разделы «Туған жер», «Сакральная география» и проекты определенных в статье «Семь граней Великой степи». На основе наших исследований подготовлены учебное пособие «Теория и практика устойчивого развития туризма в Республике Казахстан», справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому» пути (на трех языках), разработана комплексная учебная программа «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути» и интерактивная карта-схема, с использованием геоинформационной системы ArcGIS.

Степень изученности темы. Туризм, как географический район рассматривали в контексте географии ученые стран СНГ: Я.Варшинский, А.Яцковский, В.Храла; теоретические основы формирования и развития территориальных рекреационных комплексов изучали М.А.Абрамов, В.С.Преображенский, Е.А.Котляров, Ю.А.Веденин (1970-1980 гг.). Таким образом, в 60-90-е годы XX века была заложена научная основа для формирования методологической теоретической базы развития туризма в географической науке.

Большим вкладом по изучению методологических основ устойчивого развития туризма в Казахстане послужили научные работы таких казахстанских ученых, как Ердаuletова С.Р., Бейсенова А.С., Карпекова К.Д., Макогонова А.Н., Никитинского Е.С., Мазбаева О.Б., Асубаева Б.К., Жолдасбекова А.А., Абдиманапова Б.Ш., Токпанова Е.А., Алиевой Ж.Н. Проблемам развития туризма в области экономики Казахстана посвящены труды: Садуова А.Ж., Дуйсен Г.М., Асанбаевой Р.А., Баймуратовой У.Б., Нургалиевой А.Ш., Жансагимовой А.Е., Смыкова М.Р., Калиевой Г.К. В последние годы вопросы по изучению и исследованию Великого Шелкового пути на территории Казахстана широко освещены в работах ученых Байпакова К.М., Алимбекова Д.А., Сурагановой С.К., Дулатовой И.С., Малдыбек А.Ж., Искаковой З.Д., Кожа М.Б., Нуржанова А.А., Абдыкаримовой Ш.Т. и других.

Таким образом, анализ материалов проведенных исследований показал, что изучение Великого Шелкового пути проводилось многими учеными стран СНГ и Казахстана, однако системных исследований по выявлению приоритетных объектов Великого Шелкового пути по регионам Казахстана не проводились, которые определены как приоритетный сектор экономики в числе семи кластерных инициатив нашего Елбасы. Поэтому актуальным остается вопрос эффективного и устойчивого развития туризма на казахстанском участке Великого Шелкового пути. С одной стороны, понимание региональных туристско-географических аспектов и факторов,

является важнейшей и необходимой предпосылкой для эффективного экономического развития туризма, а с другой стороны, отсутствие критериев устойчивого развития туризма и рациональной его организации в регионах Казахстана создают определенные противоречия. Это стало основой для наших исследований по выявлению приоритетных объектов Великого Шелкового пути регионов Казахстана для устойчивого развития туризма, в соответствии с государственной программой «Возрождение исторических центров Шелкового пути, сохранение и преемственное развитие культурного наследия тюркоязычных государств, создание инфраструктуры туризма».

Все вышесказанное свидетельствует об актуальности проблемы, что обусловило выбор темы диссертационного исследования: «Приоритетные объекты Великого Шелкового пути регионов Казахстана на пути устойчивого развития туризма».

Цель исследования: выявление и анализ приоритетных объектов Великого Шелкового пути регионов Казахстана по устойчивому развитию туризма.

Объектом исследования: влияние объектов мирового наследия Великого Шелкового пути на территории Казахстана на развитие устойчивого туризма.

Предметом исследования: приоритетные объекты Великого Шелкового пути регионов Казахстана.

Гипотеза исследования. Предполагается, что выявление новых приоритетных объектов Великого Шелкового пути по регионам Казахстана, разработка новых туристских маршрутов и создание единого справочника-путеводителя позволит повысить информационную осведомленность населения Казахстана, мировой общественности, существенно увеличит приток зарубежных и отечественных туристов, и окажет влияние на социально-экономическую систему рынка туристских услуг в Казахстане.

Задачи исследования:

- Провести анализ научной, методической и исторической литературы, касающихся Великого Шелкового пути и проблем развития устойчивого туризма.
- Рассмотреть и изучить место, роль и взаимосвязь «Нурлы жол Казахстана», «Экономического пояса Великого Шелкового пути и морского Шелкового пути XXI века», «Евразийского экономического союза» и «Транспортного коридора Европа-Кавказ-Азия».
- Разработать и внедрить в образовательный процесс учебные пособия, комплексную учебную программу и интерактивную карту-схему «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», с применением новых ГИС-технологий.
- Разработать туристские маршруты и практические рекомендации по реализации приоритетных объектов Великого Шелкового пути в социально-экономической системе рынка туристских услуг в Казахстане.

Теоретической и методологической основой исследования послужили: Послание Первого Президента Н. А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» в программе «Рухани Жаңғыру», где особое место занимают разделы «Туған жер», «Сакральная география» и проекты определенных в статье «Семь граней Великой степи»; Закон «Об охране окружающей среды», «Государственная программа развития образования в Республике Казахстан», «Концепция устойчивого развития туризма в Республике Казахстан»; «Национальная стратегия экологического образования и воспитания в Республике Казахстан», а также фундаментальные труды казахстанских и зарубежных ученых по различным аспектам развития туризма. Разработке интерактивной карты-схемы «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», способствовали карты Казахстана, разработанные учеными Института географии Казахстана, а также авторами Мазбаевым О.Б., Асубаевым Б.К., Токпановым Е.А., Назарчук М.К.

Источники исследования: официальные, нормативные документы, программы Министерства культуры и спорта, Министерства образования и науки, Министерства окружающей среды и водных ресурсов, Глобальный этический кодекс туризма «UNWTO».

С целью решения поставленных задач использовались следующие **методы исследования:** *теоретические* (анализ научно-методической литературы, учебно-методической литературы в аспекте исследуемой проблемы; официальные, нормативные документы, программы Министерства культуры и спорта Республики Казахстан, Министерства образования и науки Республики Казахстан, Министерства окружающей среды и водных ресурсов Республики Казахстан, Глобальный этический кодекс туризма «UNWTO»); *эмпирические* (анкетирование, интервьюирование, беседа, тестирование, графический метод обработки данных, моделирование, организация и проведение экспериментальной работы, методы статистической обработки).

Научная новизна исследования заключается в том, что:

- Уточнена сущность понятие «туризм», «устойчивый туризм», «критерий устойчивого туризма», «зеленая экономика», «образовательный туризм», «транспортный коридор», «наследие Великого Шелкового пути» и проведен сравнительный анализ «устойчивого туризма» и «массового туризма».

- Выявлены и обоснованы возможности взаимосвязи «Нурлы жол Казахстана», «Экономического пояса Великого Шелкового пути и морского Шелкового пути XXI века», «Евразийского экономического союза» и «транспортного коридора Европа-Кавказ-Азия»;

- Разработаны и внедрены в образовательный процесс учебные пособия, комплексная учебная программа и интерактивная карта-схема «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», с применением новых ГИС-технологий;

- Выявлены и внесены в интерактивную карту-схему новые приоритетные объекты Великого Шелкового пути на казахстанском участке.

- Разработаны новые туристские маршруты и практические рекомендации по приоритетным объектам Великого Шелкового пути и их применению в социально-экономической системе рынка туристских услуг в Казахстане.

Основные положения, выносимые на защиту:

- Сущность и влияние приоритетных новых объектов Великого Шелкового пути на развитие устойчивого туризма в Казахстане;

- Информационная осведомленность населения Казахстана, зарубежных и отечественных туристов о приоритетных объектах Великого Шелкового пути регионов Казахстана;

- Новые туристские маршруты и рекомендации для широкой общественности по приоритетным новым объектам Великого Шелкового пути и их реализации в социально-экономической системе рынка туристских услуг на территории Казахстана.

Теоретическая и практическая значимость исследования способствует реализации Послание Первого Президента Н. А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» в программе «Рухани Жаңғыру», где особое место занимают разделы «Туған жер», «Сакральная география» и проекты определенных в статье «Семь граней Великой степи», что дает возможность повысить качество туристских услуг на территории Казахстана, а также обеспечивать повышение качества образования в общеобразовательных школах по дисциплинам «Естествознание», «География», «История» и в высших учебных заведениях по образовательной программе «Туризм» путем внедрения в учебно-педагогический процесс учебного пособия «Теория и практика устойчивого развития туризма в Республике Казахстан», справочника-путеводителя «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути» (на трех языках), разработанной комплексной учебной программы «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», и интерактивной карта-схемы, с использованием геоинформационной системы ArcGIS.

Материалы диссертационного исследования могут быть использованы на практике в общеобразовательных школах, в ВУЗах, в туристских компаниях, подведомственных организациях в области туризма и гостеприимства, для научно-исследовательских работ, а также в системе подготовки и переподготовки кадров по туризму.

Личный вклад автора в достижении научного результата: В диссертации представлены авторские разработки:

– Издано учебное пособие «Теория и практика устойчивого развития туризма в Республике Казахстан» - Астана, 2018. – 10.5 п.л.

– Разработаны электронные учебные пособия «Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», «Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтеушісі», «Reference Guidebook “130 Wonders of Kazakhstan along the

Great Silk Road», с получением свидетельства об авторском праве №5695, №5875, №5771.

– Создана комплексная учебная программа «130 чудес Казахстана по маршруту Великого Шелкового пути», включающая разделы: Историческое и культурное наследие казахстанского участка Великого Шёлкового пути; Сакральные объекты Казахстана; практические занятия с интерактивной картой-схемой «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути».

– Разработана интерактивная карта-схема «130 чудес Казахстана по маршруту Великого Шелкового пути», с помощью геоинформационной программы ArcGIS, которая дает возможность собирать, организовывать, управлять, анализировать, обмениваться и распределять географическую информацию. В данной интерактивной карте-схеме представлено «130 чудес Казахстана по маршруту Великого Шелкового пути», созданные способом визуализации данных. Внедрение интерактивной карты-схемы, подтверждено результатами апробации, публикациями и актами внедрения.

– Разработаны три туристских маршрута по новым приоритетным объектам Великого Шелкового пути: 1) маршрут «Великий полководец, предводитель гуннов Аттила»; 2) маршрут «Мемориальный комплекс, посвященный царице Томирис» 3) маршрут «Потрясатель Вселенной Чингисхан».

База исследования: опытно-экспериментальная работа проводилась на базе №17 школа Талгарского района Алматинской области, школы «Байтерек» Енбекшиказахского района Алматинской области, университета «Туран-Астана», Казахской академии спорта и туризма, туристской фирмы «Vek Travel», Казахской туристской ассоциации. В эксперименте участвовало 197 учащихся, 75 студентов факультета туризма КазАСТ, 150 студентов университета «Туран-Астана» и 47 туристов от компаний «Vek Travel».

Апробация результатов исследования. Основные результаты исследования, охваченные в работе, публиковались и докладывались на международных и республиканских научно-практических конференциях (2015-2019), в республиканских изданиях: «Вестник КазНПУ», «Вестник Туран» и зарубежных изданиях (Турция, Румыния).

Публикации результатов исследования. Результаты исследовательской работы опубликованы в 16 научных работах, изданных в 2015-2019 годах. В том числе, 3 статьи в научных журналах, внесенных в список базы данных Scopus, 4 статьи в журналах входящих в список Комитета по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан, 3 статьи в зарубежных конференциях, 2 статьи в сборниках международных конференций, проведенных в Казахстане, одно учебное пособие «Теория и практика устойчивого развития туризма в Республике Казахстан», а также три электронных учебных пособий «Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», «Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтеушісі», «Reference

Guidebook “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road», с получением свидетельства об авторском праве №5695, №5875, №5771.

Структура и объем работы. Диссертация состоит из введения, 3 частей, заключения, списка 190 использованных источников и приложений. Объем диссертации набран на компьютере и состоит из текста на 150 листах.

Во введении обоснованы актуальность и выбор темы, формулируется цель, объект, предмет, гипотеза, задачи и методы научных исследований, определяются научная новизна, теоретическая и практическая значимость, представляются на защиту положения, даются сведения о личном вкладе автора в достижении научного результата, об апробации результатов исследования, раскрываются логика исследования.

В первом разделе «Теоретические предпосылки и методология устойчивого развития туризма на мировом пространстве, в частности в Республике Казахстан» представлены результаты анализа материалов имеющихся работ по исследуемой проблеме, дана сущностная характеристика понятий «туризм», «устойчивый туризм», «критерий устойчивого туризма», «зеленая экономика», «образовательный туризм», «транспортный коридор», «наследие Великого Шелкового пути» и проведен сравнительный анализ «устойчивого туризма» и «массового туризма».

Во втором разделе «Влияние мирового наследия Великого Шёлкового пути на формирование и устойчивое развитие туризма в Казахстане» раскрывается содержание место, роль и взаимосвязь «Нурлы жол Казахстана», «Экономического пояса Великого Шелкового пути и морского Шелкового пути XXI века», «Еврзийского экономического союза» и «Транспортного коридора Европа-Кавказ-Азия».

Во третьем разделе «Научно-практические аспекты по разработке и внедрению приоритетных объектов Великого Шелкового пути по регионам Казахстана» представлены авторские разработки: туристские маршруты по приоритетным объектам Великого Шелкового пути регионов Казахстана, интерактивная карта-схема, комплексная учебная программа и учебные пособия «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути».

Заключение содержит обобщенные выводы и научно-обоснованные рекомендации по результатам проведенного исследования, авторское видение перспектив развития исследований выбранного материала.

В приложении представлены: **акты внедрения** результатов апробации на учебное пособие «Теория и практика устойчивого развития туризма в Республике Казахстан» в учебном процессе на базе Казахской академии спорта и туризма и университета «Туран – Астана»; **акт внедрение** результатов апробации и **свидетельство об авторском праве №5695, №5875, №5771** на разработанные электронные учебные пособия «Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», «Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтеушісі», «Reference Guidebook “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road»; комплексная учебная программа «130 Wonders of

Kazakhstan along the Great Silk Road»; интерактивная карта-схема «130 чудес Казахстана по маршруту Великого Шелкового пути»; технологические карты экскурсии туристских маршрутов по новым приоритетным объектам Великого Шелкового пути на государственном и русском языках; справка и акт внедрения с общеобразовательных школ; акт внедрение Казахской академии спорта и туризма на электронные учебные пособия «Справочник-путеводитель «130 чудес Казахстана по Великому Шелковому пути», «Ұлы Жібек Жолы бойындағы Қазақстанның 130 ғажайыптары» анықтама-жолсілтеушісі», «Reference Guidebook “130 Wonders of Kazakhstan along the Great Silk Road»; акт внедрения от ТОО туристской компаний «Vek Travel».